

Synesios

*Dans die bet heelal omkranst
Negen hymnen aan de Ene*

vertaald en toegelicht door
Piet Gerbrandy

Damon

Inhoud

De dichter en de dans van de kosmos	7
Bibliografie	21
Eerste hymne	25
Tweede hymne	51
Derde hymne	63
Vierde hymne	67
Vijfde hymne	69
Zesde hymne	73
Zevende hymne	75
Achtste hymne	77
Negende hymne	81
Aantekeningen	87
Over de samensteller	91

De dichter en de dans van de kosmos

Ter inleiding

7

Hoe we poëzie ook definiëren, weinig lezers zullen ontkennen dat ritme een van haar essentiële eigenschappen is. Goede poëzie swingt, strompelt of marcheert, wordt in elk geval gekenmerkt door een beweging die zich aan het lichaam meedeelt, of het nu gaat om een hoorbaar, visueel, syntactisch of conceptueel ritme. In alle gevallen roept de dichter de lezer ertoe op met de gang van het gedicht mee te bewegen, hetgeen hij bewerkstelligt door vaste patronen van versvoeten, strofen en witregels, zinsconstructies of inhoudelijke elementen te herhalen. Pas wanneer je, bewust of onbewust, steeds terugkerende motieven herkent, krijg je de *beat* te pakken.

Zonder twijfel schuilt de aantrekkingskracht van poëzie – maar het geldt ook voor muziek en dans – in het feit dat ze niet alleen appelleert aan de ritmes die de natuur ons lichaam heeft meegegeven, zoals de hartslag, de ademhaling en de voetstap, maar ook aan een besef van de kosmische cycliciteit die zich manifesteert in de afwisseling van dag en nacht, de schijn gestalten van de maan en de kringloop van de seizoenen. Gezien onze vertrouwdheid met ritmische patronen op al die niveaus is het niet verwonderlijk dat we ook onze levens als cyclische processen zien en op grond van de dialectiek tussen leven en dood

onwillekeurig geneigd zijn te veronderstellen dat elk sterven tot nieuw leven moet leiden. Van die gedachte, van die ervaring is poëzie de geëigende uitdrukkingvorm. Daarom moet de filosoof Synesios van Kyrene ervoor gekozen hebben zijn diepste existentiële ervaringen niet neer te leggen in discursief proza, maar in verzen.

Synesios, zoon van Hesybios, werd omstreeks 370 geboren in Kyrene, een duizend jaar oude Griekse stad aan de kust van Libië, waar zijn aristocratische familie prat ging op haar Dorische wortels. Na een traditionele opvoeding, waarin sport, muziek, klassieke poëzie en retorica een grote rol speelden, besloot hij in 393 filosofie te gaan studeren in Alexandrië, bij een jonge vrouw die inmiddels befaamd was om haar grondige kennis van wiskunde en astronomie. Deze Hypatia had een groep toegewijde studenten om zich heen verzameld, stuk voor stuk ambitieuze jongemannen, die in deze intellectuele gemeenschap vriendschappen voor het leven sloten. Ruim twee jaar verdiepte Synesios zich er in natuurwetenschappen en neoplatoonse filosofie. In het multiculturele en vooral religieus veelkleurige Alexandrië was de school van Hypatia een toonbeeld van openheid en tolerantie. Hoogstwaarschijnlijk had Synesios van huis uit een christelijke achtergrond, maar dat vormde voor hem geen barrière om zich onder te dompelen in een vorm van denken die zijn oorsprong vond in het werk van Plato.

Na zijn studie vertrok Synesios weer naar de Kyrenaïka in het westen, waar hij ten zuiden van Kyrene een landgoed bezat. Hij verdeelde zijn tijd het liefst tussen

enerzijds intellectuele bezigheden als lezen, denken en schrijven, en anderzijds de jacht, zijn tweede grote hartstocht. Maar de maatschappelijke positie van zijn familie bracht helaas ook verantwoordelijkheden met zich mee. Het Romeinse Rijk, waartoe de vruchtbare kuststreek van Libië behoorde, was in de loop van de vierde eeuw uiteengevallen in een westelijk deel met Milaan als hoofdstad, en een oostelijk, Griekstalig, deel dat vanuit Constantinopel werd bestuurd. Dat bestuur werd allengs minder effectief, zodat de Laguatan, een los verband van Berberse stammen die ten zuiden van het Romeinse gebied leefden, steeds vaker met succes plundertochten uitvoerden waartegen het leger geen verweer had. Landheren als Synesios voelden zich dus gedwongen de verdediging zelf te organiseren, terwijl de bevolking wel geacht werd flink wat belasting af te dragen aan Constantinopel.

In 399 reisde Synesios, overigens via Athene, naar de hoofdstad om bij de nog jonge en onervaren keizer Arkadios de belangen van zijn stad te bepleiten. Drie jaar lang woonde hij in Constantinopel, waar hij wist door te dringen tot de leidende kringen, een levensgevaarlijke slangenkuil uiteraard, en zijn missie uiteindelijk tot een goed einde bracht, en waar hij tevens banden aanknoopte met vooraanstaande intellectuelen. Niet lang nadat hij in 402 naar Kyrene was teruggekeerd, trouwde hij in Alexandrië met een vrouw uit een vooraanstaande christelijke familie.

In 404 (over de exacte chronologie bestaat overigens enige discussie) pakte Synesios zijn leven als vermogend landeigenaar weer op, maar vaak zag hij zich gedwongen als krijgsheer tegen de Berbers op te

treden; in 408 werd zijn landgoed zelfs met de grond gelijk gemaakt. Niettemin slaagde hij erin, tussen de bedrijven door, een indrukwekkende reeks literaire werken voort te brengen. En, heel belangrijk voor hem, hij kreeg drie kinderen. Intussen bleef hij uitvoerig corresponderen met zijn internationale vriendenkring. Vooral de brieven aan zijn bewonderde leermeesteres Hypatia getuigen van diepe genegenheid.

Terwijl het centraal gezag van de Romeinse overheid verkrumelde, was er één organisatie die wél floreerde, en dat was de relatief jonge christelijke kerk. Toen Synesios, waarschijnlijk begin 411, het verzoek kreeg bisschop van Ptolemaïs te worden, de belangrijkste bisschopszetel in Libië, begreep hij natuurlijk dat men hem in de eerste plaats aanzocht om zijn bestuurlijke en militaire kwaliteiten en zijn imposante netwerk. Toch aarzelde hij enige maanden om de taak te aanvaarden. In een lange brief aan zijn broer (*Brief* 105) brengt hij zijn bedenkingen onder woorden. Het episcopaat zou met zich meebrengen dat hij het bestaan van lezen, schrijven en jagen definitief vaarwel zou moeten zeggen, bovendien werd hij geacht dan gescheiden van vrouw en kinderen te gaan leven, terwijl hij zeer aan zijn familie gehecht was. Gewichtiger waren misschien zijn dogmatische bezwaren tegen de christelijke leer, die in de vierde eeuw steeds stringenter geformuleerd was. Als platonist – ik kom straks terug op zijn filosofische opvattingen – kon hij niet uit de voeten met een metafysische visie waarin de wereld geschapen en eindig was, waarin de ziel niet al eeuwig bestond voor ze aan een lichaam werd toe-

Synesios

Eerste hymne

Kom op, mijn ziel,
leg je enthousiast toe
op gewijde gezangen,
 leg de prikkels te slapen
die de stof heeft gebaard
en pantser de krachtige
drang van de geest.

 Wij vlechten een krans
voor de vorst van de goden,
een offer – maar bloedloos –
een plengen van taal.

Jou bezing ik op zee,
jou op eilanden, jou
op het vasteland,
en in alle steden,
op steenharde bergen,
steeds waar ik op befaamde
vlaktes de dubbele
stap van mijn voeten
zal plaatsen, zing ik
van jou, gelukzalige,
die het heelal verwekt.

De nacht, heer, maakt mij
tot dichter voor jou.

Jou breng ik gezangen
de godganse dag,
van het eerste licht
tot de nacht weer valt.

26

Dat weten de stralen
van glanzende sterren,
de baan van de maan,
dat weet ook de zon
die bevoegd is om heilige
sterren te leiden,
van zuivere zielen
geheiligd bestuurder.

Op naar jouw zalen,
op naar jouw schoot
verhef ik mijn vleugels
om, lichter geworden,
afstand te nemen
van stof zonder diepte,
om blijmoedig bij jou
in de buurt te komen.

Nu heb ik deemoedig
de geheiligde hof
waar plechtig mysterie
vereerd wordt, bereikt.

Nu heb ik deemoedig
de top van befaamde
bergen bereikt.

Nu heb ik de grote
omsloten vallei
van de Libische leegte
bereikt – de uiterste
grens in het zuiden,
 door geen goddeloze
adem bezoedeld,
door geen voetspoor bekrast
van mensen die zuchten
in steden vol zorgen,
 opdat jou mijn ziel,
gezuiverd van driften,
verlost van verlangens,
 die ophield met sloven,
die ophield met klagen
en woede en ruzie,
en alles wat narigheid
voedt van zich af wierp,
 met gezuiverde tong
en met zuiver verstand
 het gezang dat jou rechtens
toekomt kan brengen.

Houd stilte in acht nu,
luchtruim en aarde,
 stop, zee, je te roeren,
 stop, lucht, je te roeren,
en adem van grillige
winden, val stil.